

PIORUN (90) *sb m*

piorun (88), **pioron** (2) *KochProp, RejRozm.*

pio- (19), pió- (2); pió- *KochPieś*; pio- : pió- *PudłFr* (1:1); w *pioron* drugie o *pochylone*.

sg *N* *piorun* (39). ◇ *G* *piorunu* (4), *pioruna* (2); -u *FalZioł, RejZwierc, SkarŻyw*; -a : -u *Mącz* (2:1). ◇ *D* *piorunowi* (2). ◇ *A* *piorun* (4), *Pioruna* (2). ◇ *I* *piorunem* (20); -em (8), -(e)m (12). ◇ *L* *piorunie* (1). ◇ *pl N* *pioruny* (10). ◇ *G* *piorun(o)w* (3). ◇ *A* *pioruny* (2). ◇ *I* *pioruny* (1).

Sł stp: piorun, Cn: piorun, Linde XVI – XVIII w.

1. *Zjawisko atmosferyczne polegające na wyładowaniach elektrycznych widocznych na niebie w postaci błyskawicy, której towarzyszy huk, grzmot; fulmen Murm, Mymer¹ BartBydg, Calag, Calep, Mącz, Cn; tonitru(s) Miech, Vulg (85) : Murm 16; Mymer¹ 4; BartBydg 61b [2 r.]; Ty kamienie [jacynty] żyły ciała człowieka á zwłaszcza fercze poilaia/ [...] od piorunu y od nieprzyjacioł bronia. FalZioł IV 54b; Wiele strzałek twoich miły panie z powietrza wychodziło [Ps 76/18]/ (koment) Strzałek to iest piorunow WróbŻółt aa5v; gdyby on [Bóg] każdą złość chciał Piorunem kárác/ Musiałby się nátychmiał o nowy Swiát stárác. Prot B2; Calag 134a; Calep 439b; Od piorunow y gwałtowney niepogody/ wybaw nas Pánie LatHar 176; Ten obraz [Pana Chrystusow] gdy Iulian bezbożny Apóstátá stłuc y zrzucić kazał/ á ná to mieylce swoy obraz postáwił: wnet on obraz iego/ piorun z niebá strącił WujNT 39; [Boże] Porzuc strážne pioruny/ zátrác y przygody/ Ktoemi nam znác dáwał/ że chcelz z námi zgody SzarzRyt B3v.*

W tłumaczeniu etymologii imienia bóstwa pogańskiego Perkuna (1): Lud tej ziemie [żmodskiej] Bogom swym á zwłaszcza onemu ktorego ich ięzykiem (Perkun) to iesth piorun zwali, offiary [czynili]. MiechGlab 90.

W połączeniach szeregowych (12): FalZioł IV 52a; Widziłz ni śmierć/ ni pyorun/ ni Lew/ áni kámień/ [...]. Ni Iáłzczorká/ áni Wąż/ áni wżycy Smocy/ Nie mogą nic vczynić/ bez they Boskiey mocy. RejWiz 110v, 150; RejAp 54; RejPos 130v; poczęły z niebá pádác okrutne łykáwice/ trzáłkáwice/ y pioruny/ ták iż iuz oni ludzie nápoły byli pozdycháli od stráchu RejZwierc 9, 86v, 113v, 192; TRzáśni/ Pánie/ piórunem/ y biy zgóry grómem/ Ná koniec/ y łpal ogniem wespółem y z dómem/ Tákié/ co tylko ięzyk prawdziwy swóy máia/ A ná fercu obłudę y zdráde chowáia. PudłFr 26, 41; Przepuści ná cię Pan Bog głód/ niedostátek, y wiele szkod/ mor, grad, piorun, y niemocy/ áże cię wżytkego zniłczy. ArtKanc M5.

W porównaniach (11): Temirkitlu wielki Carz Tatarłki [...] Burząc Azią iakoby piorun potkał się z Pefaitem MiechGlab 66; BielKron 295; GrochKal 20; Porużyły się láfy/ á wyłokié gáie/ Dáły się słyzć trzákiem/ iáki piorun dáie GórnTroas 17. Cf »jako piorun trzaska; jako na piorunu trzaśnienie«, »jakoby piorun uderzył«, »jako piorunem zabity«.

W charakterystycznych połączeniach: piorun natęższy; piorun straszy; burzyć by (a. jakoby) piorun, huczeć, zgromić (2).

[Przysłowie: Vt te magnus perdat Iupiter. Boday zle zginął (vel) pyorun roztrzął. TerentMatKęł L6.]

Frazy: »piorun (roz)bije; bić piorunem« = fulminat Murm, BartBydg, Mącz, Cn; fulminare Calag; ferit fulmen; iacere a. percutere fulmine Cn (8;2): Fulminat. der dunnerſchlecht. Pyorun byie Murm

16; *BartBydg* 221b; Bo i na dąb pioron biye A brzoftkę iedno defcz zmiye *RejRozm* 406; *RejWiz* 138; *RejZwierz* 131; *Mącz* 139a; *Calag* 134b; Pánie/ [...] Biy piorunem/ pułzczay fwe nieuchronné ftrzały/ Ná lud niechętny do twoiéy chwały. *KochPs* 209; Ráczéy ogniſty piorun nas niech bije: Albo w przepáści fwe ziemiá pokrije. *ZawJeft* 10.

»(jako) piorun trzaskał (*a.* trzaska, *a.* trzasnął); jako piorun trzaskać; piorunem trzaskać (*a.* trzasnąć); jako na piorunu trzaśnienie; piorunow trzaskanie« = *fulminare Calep* (4;1;2;1;1): Trzáfnał pyorun okrutnie/ á gáłąż furową/ Vciał przy lámym drzewie *RejWiz* 110; *RejZwierz* 51; *RejAp* 49v; tyć fłowká máią być baczone [...] co idą z vft iáko piorun trzáfkał *RejZwierz* 84v; ná ty fłowá iáko ná iákiego piorunu trzáśnienie oczy fwoie wżetecznicá zákrylá *SkarŻyw* 118; *CzechEp* 162; *PudłFr* 26; *KochProp* 14; *Calep* 440a.

»(jakoby) piorun uderzył; piorunem uderzony; od pioruna trącony« = *ferit a. iactat fulmen; fulminatus Cn* (6;2;1): *WróbŻółt* ii2v; Błyfnęło fie okrutnie/ więc pyorun vderzył/ Ná d młodyeńcem ná Cyprys gdzie fiedzyał vmierzył. *RejWiz* 107v, 141; *Fulmine ictus*, Od pyoruná zábity álbo trącony. *Mącz* 139a, 339c; *Skarżyw* 21, 46; *KochPieś* 31; *Fulminatus* – Piorunem vderzony. *Calep* 440a.

»piorun zapalił; od piorunu opalony« = *fulguratus Mącz* (1;1): *Villa de coelo tacta est*, Gromem vderzona/ piorun yá zápalił. *Mącz* 439d, 139a.

»piorun zgromi« (1): O iákaż tho przepáść ieft pełna tych ciemności/ Czemuż piorun nie zgromi tákiew niezbożności? *GrzegRóżn* N4v.

Wyrażenia: »grzmiący piorun« (1): Kto dał náwálnemu dżdżowi bieg/ y drogę grzmiącemu piorunowi [*sonantis tonitru*]. *Leop Iob* 38/25.

»ognisty piorun« (2): Gdzie dziś ogniſté pioruny twé Pánie? Gdzie ogień ftrálfzny niezbożnych karanie? *ZawJeft* 28, 10.

»od pioruna, (jako) piorunem zabity« (3:2): wżyſftekem zadrzáł/ i vpáđłem prawie nieżyw/ iako na tężfzlem piorunem zabity *MurzHist* N4v; *Mącz* 139a [3 r.], 439d.

Szeregi: »piorun, (i, a) błyskawica« [*szyk* 2:1] (3): Ktory poſły fwe czyni duchy/ á fługi fwoie płomieniem ogniá [*Hebr* 1/7] (*marg*) Drudzy czytáią wiátry/ á przez ten płomień rozumieią pioruny y błýfkáwice (-). *BibRadz* II 120v; *RejAp* 49v, 114. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.]

»(ani) grom, (i, a, ani) piorun« (5): Iż żadnemu wiernemu włos z głowy nie zginie. Ani grom ani piorun nie ruſzy tákiego *RejWiz* 4v; *BielKron* 295; *Mącz* 139a, 439d; *CzechEp* 162. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.]

»ogień abo piorun« (1): rádźzeybyś wolał áby fie nád tobą tym ogniem ábo tym piorunem zárázem pomścił á nád ciáłem twoim/ niżli by ten fład s tobą potym y z duſzą twoią záwiesił przed Bogá Oycá fwego *RejPos* 85v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 3 r.]

W przén (3) : Táki więc przez dáchówkę wpáđły piorun fłepy/ Wżyſfkie gmáchy pobiega y pokryté fklepy. *KochJez* A3v.

a) *Prawdopodobnie aluzja do przezwiska Krzysztofa Radziwiłła* (2) : Ale/ ty/ o Tyránnie frogi niezmiękczoney/ Po tym pirwżym piorunie pátrzay z téyże ftrony Burze wielkiéy/ y grádu / grádu żelázného/ Y ftrálfzliwych fłýfkáwic/ y grómu ciężkiého *KochJez* A3v, A4.

Przen (5) : Y zátym wlýfzjá on piorun z wít Chryfúfówyeh: Odfúpúcie odemnie przeklúci. *SkarKaz* 7a.

piorun czego (1): *PowodPr* 26 *cf* *W* *połączeniu szeregowym*.

W połączeniu szeregowym (1): A to pod tym zágrzmieniem Trybunału/ práwo Duchownyeh w lepúzým ítanie: á to pod łýfkáwicą Compoficiey/ nieták Kúiedzu iáko temu/ kto mu wydúiera gúodno: á to pod lámym piorunem Confederáciey/ chwałá Boża religiey Kátholickéy pomnozenie bierze *PowodPr* 26.

Fraza: »piorun bije« (1): Poydę przedfye yákoby nyebaczác/ ábyeh guzu nyedoftá/ Bo zá takim gromem rad pyorun biye. *KromRozm I* A3.

Szeregi: »nie grad ani piorun« (1): Ale ínadź nie máłz wíetúfzého grádu áni piorunu iáko wúifnienie frogie ípráwiedliwóúci náłzyeh *RejZwierc* 192.

»grom i piorun« (1): O frogiefz to gúofy/ o niefzczęúliwiefz to będá gromy y pioruny/ gdy będá woúáć á krzyczęć thák iáko o nich pímo powiedá/ biegájąc á tuúájąc fie *RejAp* 98.

a) [*Huk i ogień strzaúów armatnich*: bo pioruny częfte/ Miećá kule okrutne/ bliúko ludu gęfte. Widzác że nic niefpráwιά/ piorunnymi ftráchy/ Wnet zúwego blánkowánιά/ íęli zmiatać dáchy. *RymszaDeket* 26.]

a. *Atrybut Zeusa (Jowisza) w mitologii greckiej (rzymskiej)* (9) : Ná koniec íam Iupiter gniewem poruúony/ Wúiął w rękę oftry piorón/ piorón niezgáfony/ Niepochybny/ niezúomny/ [...] Tym wderzył w poúrzodek zuchwáúów íwowlonych *KochMuza* 27; *Phil* B3; Piorunem ftráúznym obrzymy pobite/ Powáżnych krolow ípráwy známienite Niech kto chce ípiewa *SzarzRyt* D2v.

W porównaniu (1): Ten rozfúrzył y ná dłuž przypuúúcił Korony/ Srozúzy s ízabúá byú níúli Iupiter s pioruny. *PaprPan* Dd4v.

Wyrażenia: »prędkí, prędkolotny piorun« (1:1): Przyczyná tego Iuppiter/ który mi Syná piorunem zábił prędkolotnym. *KochFrag* 44, 43.

»piorun trozębny« (2): A vbogi Tirimáeh pod wyúokim dębem Spi wieczny íen/ piorunem wúpiony trozębem. *KochFr* 105, 95.

2. *n-pers* (1) :

Zestawienie: »Seleukus Piorun« = *Seleukos III Keraunos* [gr. = *piorun*] (1): Ale íynowie íego (*marg*) To íeft/ Seleukufá Káliniká/ á úi byli Antyochus wielki y Seleukus piorun. (–) wzburzá íię *BibRadz* Dan 11/10.

3. *n-pr*: *Bóstwo litewskie (Perkun)* (4) : Pioruná teź przednieyúfzego Báúwáná kazał koniowi do ogoná przywιάzác/ y wlec przez Miáúto do Dniepru (*marg*) Piorun w Dnieprze/ á Wúos w gównach wtopion. (–) *StryjKron* 140.

Szereg: »Perkun(us) albo Piorun« (2): Poftáwíł íeúzcze Gedimin Báúwan Perkunowi álbo Piorunowi/ Kámieñ krzemienisty wielki *StryjKron* 400, 160.

Synonimy: **1.** *grom, trzaskanie*.

Cf [**PIORUNOTRZASKAWCA**]